

Глобальні тренди розвитку соціальної економіки

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовані традиційні та новітні глобальні тренди розвитку соціальної економіки, зокрема, транснаціоналізація, регіоналізація, інституціоналізація, діджиталізація, інтелектуалізація, інноватизація, технологізація, інклюзивність, екологізація економіки. Встановлено, що глобальні тренди інформатизації, інтелектуалізації, інноватизації та діджиталізації достатньо взаємопов'язані та взаємообумовлені. Соціальна економіка покликана задовольнити соціальні потреби, а також допомогти реалізувати індивідуальний потенціал кожної людини. Дослідження глобальних трендів соціальної економіки дозволяє комплексно проаналізувати траєкторію розвитку моделей соціальної економіки, а також практично використовувати потенціал глобальних трендів для посилення соціальної складової економічного розвитку країн у глобальному вимірі. Активізація інтеграційних процесів, регіональні та міжрегіональні трансформації призводять до змін у структурі національної економіки та зрушень у соціалізаційних процесах на макро- та мезорівнях, що у свою чергу має різний практичний результат і вплив на розвиток соціальної економіки країн світу. Науково-технічний прогрес, розвиток індустрії 4.0 і 5.0, створення розумних підприємств та міст, цифрові трансформації впливають на соціалізацію економіки у глобальному середовищі. У статті критично надано оцінку позитивним і негативним впливам новітніх глобальних трендів на соціалізацію економіки країн світу. Новітні тенденції пандемічного розвитку вплинуть на забезпечення національної та глобальної конкурентоспроможності, розвиток малого бізнесу, функціонування ринку капіталу, якість життя, зайнятість населення та її форми, медичну сферу та систему освіти, процеси соціалізації. Розглянуто ознаки постпандемічного розвитку світової спільноти, що посилює як глобальні можливості, так і небезпеки. Запропоновано напрями посилення позитивного ефекту глобальних трендів розвитку на соціальну економіку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобалізація, соціальна економіка, глобальні тренди, транснаціоналізація, регіоналізація, інституціоналізація, діджиталізація, інтелектуалізація, екологізація, соціалізація, постпандемічний розвиток.

Вступ

Розвиток соціальної економіки у глобальному просторі відіграє все більше значення. Забезпечуючи добробут населення, стабільність, якісний розвиток освіти, медицини, безпеку, соціальна економіка здійснює свої завдання та відповідає вимогам й викликам часу. Причому в центрі соціальної економіки знаходиться особистість з її різноманітними потребами та потенційними можливостями, задовольнити та реалізувати які саме й покликана ефективна соціалізація економіки.

¹ Стукало Наталія Вадимівна — доктор економічних наук, професор, Заступник Голови Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Сфера наукових інтересів: забезпечення якості вищої освіти, сталий розвиток, фінансова глобалізація, міжнародний бізнес. Електронна адреса: nstukalo@naqa.gov.ua

² Сімахова Анастасія Олексіївна — доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки Національного авіаційного університету. Сфера наукових інтересів: соціальна економіка, соціалізація, глобальний розвиток, інноваційно-інвестиційні фактори, науковий потенціал. Електронна адреса: anastasiia.simakhova@npp.nau.edu.ua

Безумовно, на розвиток соціальної економіки у глобальному вимірі впливають різні тренди, зокрема, транснаціоналізація, регіоналізація, інституціоналізація, діджиталізація, інтелектуалізація, інноватизація, технологізація, інклюзивність, екологізація економіки. Особливого значення в умовах пандемії COVID-19 набуває дослідження ознак постпандемічного розвитку світової спільноти. Окреслене обумовлює актуальність і важливість теми даного дослідження.

Дослідженнями глобальних трендів розвитку займалися багато українських учених, які вивчили сутність та ефекти їх впливу на національні економіки. Серед основних досліджень слід зазначити наукові праці, таких науковців, як Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Колот А. М., Столярчук Я. М.³ та ін., які дослідили тренди інформатизації, інноватизації, технологізації, регіоналізації та інституціоналізації глобальної економіки та її соціальної складової.

Тренд цифровізації економіки та його вплив на соціальний розвиток дослідили вчені Колот А., Герасименко О.⁴, Каленюк І., Дьякон А.⁵, Меньшиков В.⁶ та ін. Не дивлячись, на значні здобутки вітчизняних і зарубіжних вчених у вивченні глобальних трендів розвитку, й досі залишається не вивченим питання їх впливу на розвиток соціальної економіки, як позитивного, так і негативного, що й обумовило важливість даного дослідження.

Метою даної статті є дослідження ознак глобальних трендів розвитку соціальної економіки з виокремленням перспектив їх позитивного впливу на соціалізацію економік країн світу.

Глобальні тренди соціально-економічного розвитку

Основними трендами розвитку соціальної економіки на глобальному рівні виступають: транснаціоналізація; регіоналізація; інституціоналізація; екологізація; діджиталізація, інформатизація, інтелектуалізація; інноватизація; технологізація; інклюзивність.

³ *Ресурси та моделі глобального економічного розвитку*: монографія, за заг. ред. Лук'яненка Д. Г., Поручника А. М. К.: КНЕУ, 2011. 703 с.

⁴ *Kolot A., Herasymenko O. Digital transformation and new business models as determinants of formation of the economy of nontypical employment. Social and labour relations: theory and practice*, 2020, 10(1), 33–54. doi:10.21511/slrt.10(1).2020.06

⁵ *Kalenyuk I., Dyakon A. Modern trends in the development of education in a global context: Strategic priorities for developing Ukraine and Georgia: innovation and partnership: [monograph] / under ed. D. G.Lukianenko and T. Beridze. Batumi, 2018. 308 p. (P. 224–244).*

⁶ *Menshikov V., Lavrinenko O., Sinica L., Simakhova A. Network capital phenomenon and its possibilities under the influence of development of information and communication technologies, Journal of Security and Sustainability Issues* 2017, 6(4), 585–604 doi: [http://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.4.\(5\)](http://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.4.(5)).

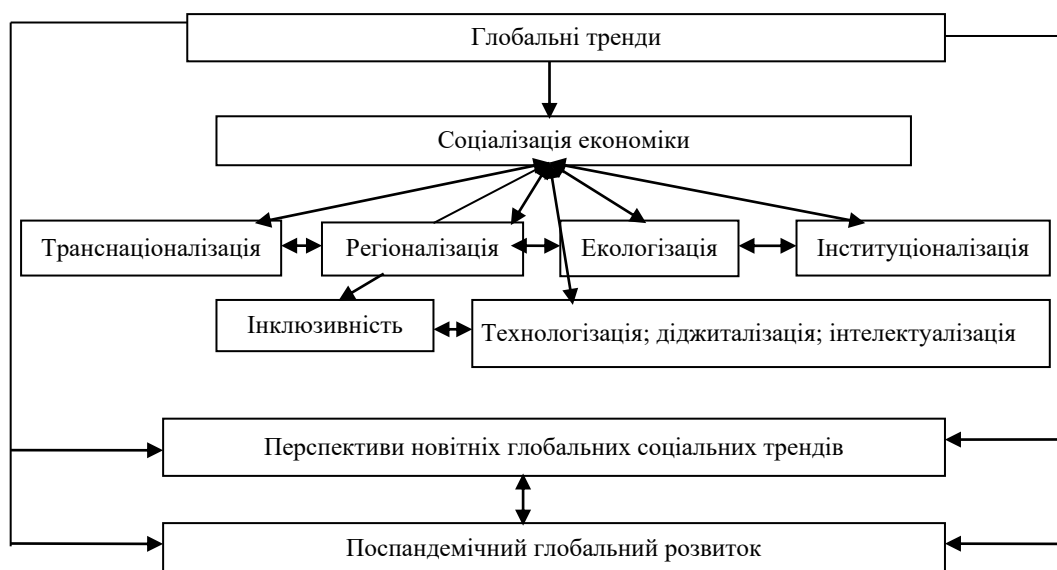

Рис. 1. Глобальні тренди розвитку соціальної економіки

Джерело: авторська розробка.

Наведені на рис. 1. глобальні тренди містять як традиційні тенденції для світової економіки, так і новітні тренди екологізації, діджиталізації, інклюзивності. Це дозволяє комплексно проаналізувати траєкторію розвитку соціальної економіки, а також практично використовувати потенціал глобальних трендів для посилення соціальної складової економічного розвитку країн у глобальному вимірі.

Транснаціоналізація глобальної економіки як тренд світової інтеграції через дію глобальних акторів (ТНК, впливові мас-медіа) впливає на розвиток соціальної економіки. Не викликає сумнівів, що діяльність ТНК окрім економічних наслідків, має певний соціальний ефект на розвиток соціальної економіки. Транснаціоналізація як сучасний тренд розвитку впливає на продуктивність праці, зайнятість населення, рівень доходів, рівень добробуту, соціальний статус працівників, формування соціальних цінностей та корпоративної соціальної культури, а також на політичне та громадське середовище, часто створюючи певне політичне лобі тих чи інших державних рішень. ТНК також впливають на інвестиційну політику в країнах, сприяють підвищенню конкурентоспроможності та інноваційному, цифровому й інформаційному розвитку⁷.

⁷ Сімахова А. О. Моделі соціальної економіки у глобальному вимірі: дис. ... доктора економічних наук : спец. 08.00.02. — К.: 2020, 473 с.

ТНК реалізують соціальні проекти, розвивають соціальну інфраструктуру. Транснаціоналізація пов'язана з такими глобальними імперативами, як: «формування глобального ринку, глобальна монополізація капіталу і виробництва», регіоналізація та інформатизація глобального простору⁸. Разом із тим, транснаціоналізація пов'язана із сучасними трендами інтелектуалізації та інноватизації глобальної економіки.

Глобальна регіоналізація впливає на розвиток соціальної економіки певних регіональних угруповань. Регіоналізація соціалізації економіки має свій прояв як на макрорівні, так і на мезорівні, й глобальному рівні. Разом із тим, регіональні моделі соціальної економіки групуються за певними характерними рисами, особливостями, закономірностями розвитку (наприклад, Скандинавська модель, Середземноморська модель та ін.). Активізація інтеграційних процесів, регіональні та міжрегіональні трансформації призводять до змін у структурі національної економіки та зрушень у соціалізаційних процесах на макро- та мезорівнях, що у свою чергу має різний практичний результат й вплив на моделі соціальної економіки. Трансформація соціально-економічного розвитку регіонів як складова глобального тренду регіоналізації відображається на соціальному розвитку країн й зумовлює необхідність розробки та реалізації ефективних регіональних стратегій соціального розвитку із врахуванням процесу соціалізації на мезо- та глобальному рівнях.

На мезорівні створюється свій соціальний простір, а також відбувається регіональне соціальне співробітництво, створення регіональних соціальних інституцій, розробка регіональних соціальних норм, правил, стандартів, що впливає на результативність та ефективність соціальної економіки⁹.

Регіоналізація впливає на децентралізацію, формування спільної соціальної політики регіону, комунікацій між різними соціальними групами, регіональних соціальних цінностей й культури. Важливим є вплив цього глобального тренду й на інтеграцію країн, посилення соціальних зв'язків між різними групами людей, регіональних соціальних програм й проектів, а також інноватизацію та інформатизацію суспільних відносин.

Глобальна інституціоналізація проявляється у формуванні системи інституцій, які забезпечують результативність моделі соціальної економіки та ефективну форму взаємодії між усіма глобальними акторами. На глобальному рівні інституціоналізація є трендом закріплення глобальних соціальних правил, норм, стандартів для забезпечення добробуту населення в країнах світу разом із функціонуванням певних соціальних

⁸ Поручник А. М. Столярчук Я. М. Глобальні імперативи транснаціоналізації національних економік. *Формування ринкової економіки* : зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2009. Вип. 21. 257–278. — С. 257.

⁹ Сімахова А. О. Моделі соціальної економіки у глобальному вимірі: дис. ... доктора економічних наук : спец. 08.00.02. — К., 2020, 473 с.

інститутів. Глобальні інститути забезпечують міжнародне соціальне співробітництво, за необхідності допомогу країнам, що розвиваються для подолання та мінімізації наслідків глобальних проблем та викликів людства.

Результативність соціальної економіки залежить від ефективного залучення для здійснення соціальних цілей усіх потенційних соціально-економічних інститутів. Окрім цього, для соціального розвитку необхідна узгодженість дій і стратегій цих інститутів разом з активізацією банківського та фінансового сектору для посилення джерельної бази соціалізації економіки країн світу. Банківський сектор у такому ракурсі має потенціал для вирішення питання децентралізованого розподілу фінансових ресурсів на соціальні цілі. Комерційні та іноземні банки у більшості розвинутих соціальних країнах світу виступають тими соціальними інститутами, які прямо чи опосередковано задовольняють різноманітні споживчі та виробничі потреби. Банківський сектор створює умови для підвищення добробуту людей, для можливостей обрання різних напрямків для покращення умов та якості життя, зокрема через систему кредитування. Цей досвід залучення банківського сектору до процесів соціалізації економіки є важливим для країн з транзитивною економікою та економікою, що розвивається.

Варто зауважити, окрім наведених основних глобальних трендів розвитку моделей соціальної економіки останнім часом все більше актуалізувалися такі новітні глобальні тенденції, як інклюзивність соціальної економіки, інформатизація, інтелектуалізація, інноватизація, діджиталізація та екологізація (розвиток «зеленої» економіки, «зелених» технологій).

Інклюзивність як новітній тренд розвитку моделі соціальної економіки відображає різноманітність та багатовимірність її чинників. Розвиток соціальної економіки на глобальному рівні зумовлений не лише добробутом та високим рівнем життя населення, але й іншими компонентами: система освіти, охорони здоров'я, екологічна складова, безпека тощо. Соціальна економіка на сучасному етапі має позитивно впливати якомога на більшу кількість людей, забезпечуючи їх гідний рівень життя. Причому повинна бути рівність усіх груп населення перед соціальними благами, незважаючи на певну ідентичність чи приналежність, без соціального розшарування. Це стосується також працевлаштування, рівня заробітної плати, кар'єрного зростання тощо. Інклюзивність пов'язана з розвитком інтелектуального та людського капіталу, із трендом інтелектуалізації світової економіки, коли важливим фактором є вкладання інвестицій в інтелектуальний капітал¹⁰.

¹⁰ Сімахова А. О. Моделі соціальної економіки у глобальному вимірі: дис. ... доктора економічних наук : спец. 08.00.02. — К., 2020, 473 с.

Глобальна інтелектуалізація та діджиталізація економіки

Інформатизація, інтелектуалізація, інноватизація та діджиталізація як сучасні глобальні тренди розвитку достатньо взаємопов'язані. Так, інформатизація суспільства призводить до всебічного використання інформаційних технологій, мережевізації, платформізації, швидкого розповсюдження нових знань, формування нових компетенцій у людей. У свою чергу це впливає на інтелектуалізацію, інноватизацію і діджиталізацію економіки. Відбувається швидке розповсюдження технологій та комерціалізація знань.

Інтелектуалізація глобальної економіки призводить до посилення значення інтелектуального капіталу, до необхідності постійного професійного зростання та розвитку людини, що пов'язано із розвитком соціальної сфери та соціальної економіки. ТНК, міжнародні організації, компанії та підприємства займають активну позицію на міжнародному ринку праці щодо пошуку та працевлаштування висококваліфікованих кадрів, спеціалістів, оскільки саме інтелектуальний потенціал компаній стає детермінантою економічного зростання підприємств.

Беззаперечно, інтелектуалізація економіки стає основною рушійною силою розвитку національних економік, конкурентоспроможності країни, ТНК, підприємств, організацій та компаній, а також є підґрунтям її інноватизації та подальшої діджиталізації. Розвиток індустрії 4.0 із зростаючим впливом діджиталізації і технології штучного інтелекту призводить до трансформації усієї системи суспільних відносин. Створюється глобальний інноваційний та інтелектуальний простір.

Діджиталізація суспільства виступає новітнім трендом розвитку соціальної економіки. Взагалі цифрова трансформація, як й глобальні тренди інноватизації та інтелектуалізації, відіграють ключову роль у модернізації економіки на всіх рівнях, що відображається й у розвитку соціальної сфери. Не викликає сумнівів, що свій вплив діджиталізація економіки на соціальну сферу країн здійснює через зайнятість населення (нетрадиційні форми зайнятості, нові професії), систему охорони здоров'я (лікування смертельних хвороб, підвищення тривалості життя), рівень життя населення (доходи, заробітна плата) та якість життя населення (розширення асортименту товарів, можливість замовляти товари через Інтернет)¹¹. Штучний інтелект створює нові можливості для швидкого вирішення складних задач, спрощення трудової діяльності людини, але водночас призводить до масових звільнень з виробництв, які почали використовувати роботів. Інший негативний аспект впливу діджиталізації економіки на соціальну сферу — це зміни у регіональній структурі розміщення факторів виробництва.

¹¹ Сімахова А. О. Соціальні перспективи розвитку науки та цифрової економіки в Україні, *Соціальна економіка*, 2018. Вип. 56. С. 216–221.

Цифрові тенденції впливають на усі сфери життя і вже на сьогодні безпосередньо мають як позитивний, так і негативний ефект на розвиток соціальної економіки. Так, слабка реалізація соціалізації економіки неминуче веде до збільшення соціально-економічної нерівності населення, коли головним каталізатором цього негативного процесу можуть виступати спільно з економічною нерівністю й інші фактори в умовах розвитку індустрії 4.0 із зростаючим впливом діджиталізації і технології штучного інтелекту.

Варто зауважити, що у цілому діджиталізація, не дивлячись на негативні аспекти її функціонування, сприяє розширенню споживання і підвищенню якості життя населення. Позитивно впливає на соціальну економіку і розвиток системи Е-уряду, що спрощує доступ населення до органів влади та запитом від них публічної інформації. Через активний розвиток соціальних мереж діджиталізація економіки впливає на соціальну сферу, на цінності й культуру суспільства¹², на ментальність та свідомість.

Перспективною для розвитку соціальної економіки в глобальних умовах виступає і технологія блокчейн, яка у майбутньому може дозволити вирішити багато питань з різних сфер життя, починаючи від економіки та закінчуючи сферою охорони здоров'я. Оскільки застосування блокчейн-технології не обмежується одним лише фінансовим сектором, то її можна використовувати для фіксації, відстеження, моніторингу і здійснення операцій з будь-якими активами, а також у сфері публічного та корпоративного управління.

Новітній тренд технологізації знаходить відображення в якісній трансформації інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності, структури ринку праці і соціальних гарантій вимушеного безробіття, системи професійної освіти протягом життя. Технологізація на основі штучного інтелекту прискорює всі соціально-економічні процеси. Як новітній тренд розвитку технологізація пов'язана з такими тенденціями як діджиталізація економіки, інноватизація, інформатизація, інтелектуалізація, розвиток блокчейн-технологій, високотехнологічного сектору, ІТ-сфери залучає все більше країн світових спільноти.

Науково-технічний прогрес, розвиток індустрії 4.0 і 5.0, створення розумних підприємств і міст, цифрові трансформації впливають на зв'язок між технікою та економікою, внаслідок чого відбувається суспільний поділ праці, розвиток продуктивних сил, підвищення продуктивності праці, спеціалізація, кооперація та міжнародне співробітництво. Безумовно, це впливає на соціалізацію економіки. Соціалізація науково-технічної діяльності разом із соціалізацією продуктивних сил забезпечують взаємодію між працівником і засобами праці, у тому числі, штучним інтелектом тощо.

¹² Ibid.

Для оцінки зрушень щодо діджиталізації та інформатизації економіки використовується Індекс інформаційного суспільства та Індекс мережевої готовності. Індекс інформаційного суспільства — це індикатор, що фактично встановлює стандарт вимірювання можливостей окремої країни у доступі та використанні інформації та інформаційних технологій. Для розрахунку даного індексу використовується 23 змінні, які поділені на 4 групи¹³. Так, країни розподіляються на такі групи: «ковзанярі» (країни із сильними позиціями щодо використання інформаційних технологій); «скороходи» (країни, які успішно розвивають інформаційні технології), «спринтери» (країни, які нерівномірно просуваються до інформаційного суспільства через низку чинників), «пішоходи» (країни, що повільно рухаються до інформаційного суспільства через соціально-економічні проблеми). Згідно зі статистичними даними, послуги ІКТ є більш доступними у всьому світі не тільки в розвинутих країнах, але і в країнах, що розвиваються. Перші позиції за цим показником мають Китай, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, Хорватія, Норвегія, Бруней, Іран та Люксембург. Отже, розвинені країни та країни, що розвиваються. Останні позиції у цьому списку займають Бурунді, Мадагаскар, Нігер, Руанда, Малаві, Гаїті, Гвінея-Бісау, Уганда та Того, країни світу, що розвиваються¹⁴.

Індекс мережевої готовності — це комплексний індикатор, що вимірює рівень розвитку інформаційних технологій за різними параметрами, які об'єднані в такі основні групи: наявність умов для розвитку, готовність громадян, бізнесу та державних органів використовувати інформаційні технології, безпосередній рівень використання технологій в різних секторах, а також їх вплив. У 2020 р. даний індекс був розрахований для 134 країн, що представляли 98 % глобального ВВП¹⁵.

Згідно з Індексом мережевої готовності всі 134 країни поділяються на 4 квартилі. 1-й квартиль — 34 країни світу — розвинені країни та Китай, Корея, Об'єднані Арабські Емірати (табл. 1). 2-й квартиль — 33 країни світу, це країни з транзитивною економікою та країни, що розвиваються. 3-й квартиль — 34 країни світу, вони також є країнами з транзитивною економікою та країнами, що розвиваються. 4-й квартиль — 33 країни світу, це країни, що розвиваються. Отже, існує розрив у мережевій готовності між економічними групами країн. Тож мають бути певні кроки економічної політики для широкого впровадження інформаційних технологій у країнах, що розвиваються.

¹³ ITU (2018). Measuring the Information Society Report. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2018/MISR-2018-Vol-1-E.pdf>

¹⁴ ITU (2019). ICT Price Baskets. URL: <https://www.itu.int/net4/itu-d/ipb/>

¹⁵ NRI (2020). NRI countries 2020. URL: <https://networkreadinessindex.org/nri-2020-countries/>

Таблиця 1

ІНДЕКС МЕРЕЖЕВОЇ ГОТОВНОСТІ ДЛЯ ОКРЕМИХ КРАЇН СВІТУ У 2020 РОЦІ¹⁶

Країна	Індекс	Місце	Технології	Люди	Державні органи	Вплив
Швеція	82.75	1	83.82	78.07	88.88	80.23
Данія	82.19	2	79.71	80.81	89.80	78.45
Сінгапур	81.39	3	76.16	77.86	83.35	88.17
Нідерланди	81.37	4	83.81	73.45	89.47	78.75
Швейцарія	80.41	5	85.67	70.02	85.04	80.93
Фінляндія	80.16	6	78.24	78.19	88.61	75.59
Норвегія	79.39	7	75.23	73.88	91.30	77.14
США	78.91	8	82.88	74.59	86.23	71.96
Німеччина	77.48	9	79.18	70.54	83.52	76.69
Сполучене Королівство	76.27	10	78.34	69.69	82.65	74.40
Люксембург	75.27	11	79.28	68.35	82.06	71.39
Австралія	75.09	12	70.38	71.91	86.77	71.30
Канада	74.92	13	73.59	68.71	85.85	71.53
Республіка Корея	74.60	14	65.02	79.60	81.44	72.33
Японія	73.54	15	65.55	76.79	77.53	74.29
Нова Зеландія	73.27	16	68.44	69.56	86.57	68.49
Франція	73.18	17	69.52	67.77	82.56	72.85
Австралія	72.92	18	70.47	69.44	80.04	71.74
Ірландія	72.13	19	72.10	59.17	80.71	76.54
Бельгія	70.67	20	69.26	63.80	79.57	70.05
Ісландія	70.55	21	72.76	67.49	73.45	68.50
Гонконг (Китай)	70.52	22	72.84	63.76	75.55	69.94
Естонія	70.32	23	63.55	67.59	84.93	65.20
Ізраїль	69.81	24	64.38	69.14	74.60	71.12
Іспанія	67.31	25	62.96	62.82	77.76	65.68
Мальта	66.73	26	61.60	60.91	73.38	71.03
Словенія	66.58	27	60.31	62.53	75.81	67.67
Чехія	66.33	28	62.90	59.30	75.92	67.22
Литва	64.70	29	56.10	63.97	78.87	59.86
ОАЕ	64.42	30	54.50	70.62	71.55	61.02

¹⁶ Розроблено автором за даними: NRI (2020). NRI countries 2020. URL: <https://networkreadinessindex.org/nri-2020-countries/>

В умовах пандемії COVID-19 саме завдяки використанню перспектив діджиталізації, інформатизації, мережевізації та платформізації суспільного життя є можливим організувати навчання, наради, семінари, тренінги тощо, а також працювати дистанційно під час карантину.

Для мінімізації негативного впливу діджиталізації на модель соціальної економіки слід виробити виважену соціальну стратегію з максимальним використанням потенціалу соціалізації економіки. Так, соціальна економіка, в якій створені всі умови для реалізації потенціалу громадян, ґрунтується на розвитку малого і середнього бізнесу. У цьому простежується прямий зв'язок моделі соціальної економіки із діджиталізацією, а також цим трендом розвитку моделі соціальної економіки.

Екологізація глобальної економіки

Глобальні тренди соціального розвитку відповідають переважній більшості цілей сталого розвитку до 2030 р. ООН: «подолання бідності, викоріння голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, заохочення раціонального ведення сільського господарства, забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку, забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти і навчання впродовж усього життя для всіх, забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією, забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії; сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх, скорочення нерівності всередині країн і між ними, забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів, забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва, вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками, збереження та сталого використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку, захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття»¹⁷.

Екологізація суспільства та економіки впливають на забезпечення переважної більшості цілей сталого розвитку через забезпечення добробуту людей будь-якого віку, скорочення соціальної нерівності, покращення стану здоров'я людей, раціональне використання природних ресурсів, збереження довкілля для майбутніх поколінь, створення нових робочих

¹⁷ Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 р. «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf(дата звернення: 06.03.2020)

місць у «зелених» виробництвах, розвиток «зеленого» (аграрного) туризму, рішення проблеми голоду на інноваційній основі тощо. Так, важливим сучасним трендом розвитку соціальної економіки виступає екологізація. Якщо діджиталізація суспільного життя у цілому має як позитивні, так і негативні сторони, то екологізація для соціальної сфери має більше переваг. Соціальний ефект екологізації для суспільного розвитку полягає у сприянні підвищенню добробуту населення за рахунок збереження довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Як одна зі складових сталого розвитку, екологізація економіки впливає на забезпечення соціальної справедливості та відповідальності, збереження здоров'я та підвищення довголіття людей, зменшення соціальної нерівності та розшарування суспільства, справедливий доступ до обмежених природних ресурсів¹⁸.

Екологізація, як тренд розвитку соціальної економіки, має не лише економічне, але й соціальне обґрунтування. Існують переконливі аргументи на користь об'єднання зусиль держави та приватного сектора в рамках екологізації виробничої діяльності та інших сфер суспільного буття. Перед державою у зв'язку з цим стоять завдання створення рівних умов для виробництва «зеленої» продукції та послуг шляхом відмови від надання субсидій застарілим виробництвам, реформування екологічної політики й створення нових стимулів, зміцнення інфраструктури ринку та ринкових механізмів, перерозподілу державних інвестицій та переходу до «зелених» державних закупівель. А перед приватним сектором стоїть завдання усвідомити та використовувати реальні можливості, що надаються екологізацією економіки у «зелених» секторах, а також відреагувати на реформування екологічної політики шляхом збільшення обсягів фінансування та вкладання «зелених» інвестицій, підтримки «зелених» проєктів¹⁹, що позитивно впливає на соціальний розвиток.

У соціальному розрізі екологізація економіки корелює з розвитком системи охорони здоров'я та освіти, із забезпеченням високої тривалості та якості життя, із високим рівнем обізнаності та відповідальності населення, а також позитивно впливає на продовольчий ринок.

Постпандемічність розвитку глобальної економіки

На сучасному етапі новітній тренд постпандемічності розвитку посилює як глобальні можливості, так і небезпеки. Глобальна пандемія поставила питання багатоваріантності та неочевидності вирішення дилеми «здоров'я людей — економічний розвиток і конкурентоспроможність», оскільки ка-

¹⁸ Стукало Н. В., Сімахова А. О. «Зелена» економіка: соціальний аспект // *«Зелена» економіка: від глобальної концепції до реалій місцевого розвитку* : колект. моногр. / [Н. В. Стукало, та ін.]. Д. : Середняк Т. К., 2018. 336 с. С. 69–79.

¹⁹ Ibid.

рантинні заходи призвели до значних економічних втрат, банкрутства, зростання боргів в приватному секторі, а також ймовірності кардинального перерозподілу бюджетних асигнувань на користь сфери охорони здоров'я, медичної науки і формації, зниження мобільності ринку праці²⁰.

Прогнозується у 2021 р. значний економічний спад для усіх країн світової спільноти, особливо для країн Європейського Союзу. Лише економіка Китаю буде зростати, оскільки пандемія COVID-19 розпочалася в даній країні та вона залишається попереду пандемічної хвилі захворювань. Пандемія вплине на регіональну соціальну диференціацію між країнами світу. Глобальне ВВП досягне свого допандемічного значення не раніше 2022 р.²¹.

Пандемія вплине на забезпечення конкурентоспроможності на національному та глобальному рівнях, розвиток малого бізнесу, функціонування ринку капіталу, якість життя, зайнятість населення та її форми, медичну сферу та систему освіти, процеси соціалізації. Пандемія COVID-19 та оголошений карантин внесли корективи на ринку праці, а також у формах підготовки здобувачів вищої освіти майже в усіх університетах світу. Здійснено перехід до дистанційного навчання з використанням сучасних Інтернет-технологій, що призвело до певних викликів. Постало питання якісної дистанційної освіти. Більш актуальними в умовах карантину стали нові форми та методи навчання. Отже, пандемія COVID-19 призвела до змін не лише глобальної архітектури та системи світового господарства, але й до трансформації вищої освіти.

Новітні тренди вплинули стрімко на нові запити щодо підготовки фахівців. Актуальними стали так звані «м'які навички» (*англ.* soft skills), які дозволяють пристосовуватися майбутніх працівників до нових викликів, а також дозволяють самонавчатися протягом життя. Як викладачі, так і студенти активно займалися розвиток своїх цифрових компетенцій для відповіді на виклики онлайн-середовища. Дистанційне навчання призвело до використання нових підходів до організації лекцій та семінарів, домашньої та самостійної роботи студентів. Потенціал технологізації суспільного життя дозволив мінімізувати негативні наслідки онлайн-навчання.

Постпандемічний розвиток ймовірно буде характеризуватися такими ознаками:

– великим перерозподілом ринків товарів, послуг, інтелектуальної власності, капіталів між суб'єктами господарювання на користь тих, хто менш закредитований, має вільний капітал для вигідного придбання нових активів²²;

²⁰ Сімахова А. О. Моделі соціальної економіки у глобальному вимірі: дис. ... доктора економічних наук: спец. 08.00.02. — К.: 2020, 473 с.

²¹ COVID-19 to send almost all G20 countries into a recession, *The Economist Intelligence Unit*, URL: <https://www.eiu.com/n/covid-19-to-send-almost-all-g20-countries-into-a-recession/> (дата звернення: 08.04.2020).

²² Галасюк В. Великий делеверідж. Що буде з економікою після коронавірусу. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/globalna-ekonomika-pislya-pandemiji-koronavirusu-shcho-bude-i-chim-vse-zakinchitsya-viktor-galasyuk-50080230.html> (дата звернення: 08.04.2020).

- поглиблення соціальної нерівності міжкраїнової та внутрішньокраїнової;
- зростання ролі та міри втручання держави в соціально-економічні процеси;
- поглиблення впливів негативних наслідків глобальних проблем і викликів для країн із транзитивною економікою та економікою, що розвиваються.

На нашу думку, сприятливість постпандемічного періоду для соціалізації економіки країн світу полягатиме у такому: зростання бюджетної підтримки для розвитку соціальної сфери та допомоги громадянам; посилення фінансової бази розвитку медицини; мережевізація та платформізація економіки; стрімкий розвиток малого та середнього бізнесу; розвиток нетрадиційних форм зайнятості. Це дозволить здійснити вихід із кризи, спричиненої пандемією та підвищити доходи домогосподарств.

Напрями посилення позитивного впливу глобальних трендів розвитку на соціальну економіку

Використання можливостей транснаціоналізації світової економіки для розвитку соціальної економіки має велике значення. ТНК, як глобальні актори впливу на процеси соціалізації, для країн можуть створювати нові робочі місця, розвивати соціальну інфраструктуру, реалізовувати соціальні проекти та взагалі підвищувати добробут населення цих країн. ТНК, формуючи соціальну культуру своїх працівників, впливають на соціальну ментальність та свідомість народу тієї чи тієї країни. Потенціал транснаціоналізації глобальної економіки необхідно залучати та використовувати урядами для вирішення та мінімізації негативного впливу соціальних проблем на глобальному рівні.

Сучасні глобальні тенденції регіоналізації та інституціоналізації економічного розвитку для розвитку соціальної економіки мають можливості для посилення міжнародного соціального співробітництва та ефективного залучення країн до соціальних регіональних угруповань, а також інституцій. На глобальному рівні різні країни беруть участь у створенні та затвердженні міжнародних соціальних стандартів, правил, норм, що дозволяє здійснювати соціальні реформи та перехід до і ефективнішого соціального розвитку.

Інклюзивність, як новітній тренд розвитку соціальної економіки, спрямована на вирівнювання дисбалансів і диспропорцій у соціальному, економічному, гендерному, екологічному та інших аспектах. Потенціал цього глобального тренду для країн можна використовувати для реформування ринку праці, створення нових робочих місць для жінок, людей похилого віку, молоді, біженців тощо, а також забезпечення рівних умов для кар'єрного зростання.

Потенціал екологізації економіки насамперед можна використовувати для розвитку екологічного та/або органічного фермерства, сільського господарства (виробництво безпечної та органічної продукції, піклування про довкілля, а також власний бізнес для формування підґрунтя для самозабезпечення та самозайнятості населення). Екологізація сільського господарства, особливо приватних фермерів слугуватиме зниженню бідності та притоку «зелених» інвестицій у цю сферу, а також розвитку ринку екологічних харчових продуктів. З огляду на це, важливим є розвиток органічного фермерства, як приватної ініціативи, спрямованої на розвиток екологізації суспільства та збереження довкілля. Разом із тим, це забезпечить підвищення якості та рівня життя населення, а також збільшення кількості продовольства в умовах існуючої глобальної продовольчої проблеми²³.

Окрім розвитку екологічного фермерства та «зелених» міст, ще двома основними напрямками щодо підвищення добробуту населення виступає розвиток «зеленого» туризму, який теж сприяє притоку іноземних інвестицій та перехід до альтернативних джерел енергії, що відчутно зменшить витрати населення на енергетичні ресурси, тим самим підвищуючи рівень життя людей²⁴.

Напрямами посилення позитивного ефекту діджиталізації економіки для соціальної сфери країни та забезпечення добробуту людей виступають²⁵:

- розширення асортименту товарів і послуг;
- збільшення доступності товарів і послуг з різних країн для пересічних громадян через застосування мережі Інтернет;
- розвиток технологій у медичній сфері, що сприяє лікуванню смертельних хвороб;
- поява нових професій;
- більша мобільність і гнучкість системи освіти (вищої та професійно-технічної);
- можливість працювати та навчатися дистанційно та не в межах свого регіону проживання;
- використання наукових розробок для покращення екологічної ситуації в країні;
- підвищення рівня очікуваної тривалості життя;
- створення «розумних» міст і підприємств;
- розвиток блокчейн-технологій і використання їх у соціальній сфері;

²³ Сімахова А. О. Моделі соціальної економіки у глобальному вимірі: дис. ... доктора економічних наук: спец. 08.00.02. — К.: 2020. 473 с.

²⁴ Стукало Н. В., Сімахова А. О. «Зелена» економіка: соціальний аспект // *«Зелена» економіка: від глобальної концепції до реалій місцевого розвитку* : колект. моногр. / [Н. В. Стукало, та ін.]. Д. : Середняк Т. К., 2018. 336 с. С. 69–79.

²⁵ Сімахова А. О. Соціальні перспективи розвитку науки та цифрової економіки в Україні, *Соціальна економіка*, 2018. Вип. 56. С. 216–221.

- актуалізація системи соціальних цінностей через віртуальний простір;
- формування культури соціальної відповідальності та соціального партнерства в Інтернет-просторі.

Висновки

Таким чином, можна стверджувати, що діджиталізація, інноватизація, інтелектуалізація, інформатизація та екологізація суспільства, як новітні тренди розвитку соціальної економіки, а також транснаціоналізація, регіоналізація та інституціоналізація посилюють її потенціал у глобальному аспекті. В цьому ракурсі активізація глобальних акторів у розвитку моделей соціальної економіки (зокрема, ТНК, міжнародних організацій, впливових мас-медіа, видатних особистостей, спільнот експертів тощо), створення глобальних соціальних правил і норм, розвиток інтелектуального потенціалу, інформаційне забезпечення соціальних процесів, інвестування в інформаційні, «зелені» та цифрові технології, створення відповідних нових робочих місць є також важливими напрямками реалізації потенціалу та розвитку соціальної економіки у глобальних умовах. Усі глобальні тренди розвитку соціальної економіки взаємопов'язані та взаємообумовлені.

Розвиток індустрії 4.0 і 5.0 зі зростаючим впливом діджиталізації, із соціальної точки зору, сприяє розширенню споживання та підвищенню рівня та якості життя населення. Позитивно впливає на розвиток соціальної економіки й система електронного уряду через використання блокчейн-технологій (E-government), що спрощує доступ населення до органів державної влади, соціальних послуг, запиту публічної інформації, довідок та іншої документації. Через активний розвиток соціальних мереж, цифрові технології впливають на соціальну сферу, цінності та культуру суспільства, формують цифрову свідомість у населення.

За рахунок потенціалу діджиталізації та інформатизації суспільного життя більшості країн світу вдалося уникнути економічного колапсу під час карантину, організувавши навчання та роботу працівників дистанційно. Саме новітні глобальні тренди вказують на необхідність отримувати навички онлайн-роботи та пристосовуватися до нової глобальної кон'юнктури.

Потенціал використання новітніх глобальних трендів для розвитку соціальної економіки полягає у консолідації зусиль щодо соціалізації економік країн світу; уніфікації глобальних соціальних стандартів і поглибленні міжнародного соціального співробітництва; сприянні розвитку нетрадиційних форм зайнятості; посиленні консультативної та експертної діяльності у соціальній сфері для країн світу та інших глобальних акторів; розвитку блокчейн-технологій у соціальній сфері, «розумних» міст і підприємств.

Список літератури

1. *COVID-19 to send almost all G20 countries into a recession*, The Economist Intelligence Unit, URL: <https://www.eiu.com/n/covid-19-to-send-almost-all-g20-countries-into-a-recession/>
2. ITU (2018). *Measuring the Information Society Report*. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2018/MISR-2018-Vol-1-E.pdf>
3. ITU (2019). *ICT Price Baskets*. URL: <https://www.itu.int/net4/itu-d/ipb/>
4. *Kalenyuk I., Dyakon A.* Modern trends in the development of education in a global context; Strategic priorities for developing Ukraine and Georgia: innovation and partnership: [monograph] / under ed. D. G. Lukianenko and T. Beridze. Batumi, 2018. 308 p. (P. 224–244).
5. *Kolot A., Herasymenko O.* Digital transformation and new business models as determinants of formation of the economy of nontypical employment. Social and labour relations: theory and practice, 2020, 10(1), 33–54. doi:10.21511/slrtp.10(1).2020.06
6. *Menshikov V., Lavrinenko O., Sinica L., Simakhova A.* Network capital phenomenon and its possibilities under the influence of development of information and communication technologies, Journal of Security and Sustainability Issues 2017, 6(4), 585–604 doi: [http://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.4.\(5\)](http://doi.org/10.9770/jssi.2017.6.4.(5)).
7. NRI (2020). *NRI countries 2020*. Available at: <https://networkreadinessindex.org/nri-2020-countries/>
8. *Галасюк В.* Великий делеверідж. Що буде з економікою після коронавірусу. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/globalna-ekonomika-pislya-pandemiji-koronavirusu-shcho-bude-i-chim-vse-zakinchitsya-viktor-galasyuk-50080230.html>
9. *Поручник А. М., Столярчук Я. М.* Глобальні імперативи транснаціоналізації національних економік. Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. К. : КНЕУ, 2009. Вип. 21. 257–278. — С. 257.
10. *Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 р. «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року»*. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf
11. *Ресурси та моделі глобального економічного розвитку*: монографія, за заг. ред. Лук'яненка Д. Г., Поручника А. М. К.: КНЕУ, 2011. 703 с.
12. *Сімахова А. О.* Моделі соціальної економіки у глобальному вимірі: дис... .. доктора економічних наук: спец. 08.00.02. — К.: 2020, 473 с.
13. *Сімахова А. О.* Соціальні перспективи розвитку науки та цифрової економіки в Україні, Соціальна економіка, 2018. Вип. 56. С. 216–221.
14. *Стукало Н. В., Сімахова А. О.* «Зелена» економіка: соціальний аспект // «Зелена» економіка: від глобальної концепції до реалій місцевого розвитку : колект. моногр. / [Н. В. Стукало, та ін.]. Д. : Середняк Т. К., 2018. 336 с. С. 69–79.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2021.